

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 1000 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umriqov, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Djumaniyazov Maqsud Allazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasini dotsenti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlar.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlar.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	
Turizmga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari.....	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari.....	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan.....	150
Cao Gang , PhD Candidate	

"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoira Azimovna , kafedra professori	
Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni	164
Ibragimov G'ayrat Ablaqulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlilikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktam Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orqali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari.....	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari.....	269
G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	284
M. Samiyeva , kafedra assistenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	
Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejment" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar.....	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	

Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитжонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi; Sindarov Fazliddin Kaxramonovich , kafedra assistenti	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики.....	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i. f. d., professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f. d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MXXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinov , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	456
Pardayev Ithomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмурадов Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddin Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	

Инновационные методы энергосбережения как способ повышения конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f. n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i. f. d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruving baholash usullarini tahlili	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
Markaziy Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i. f. n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'rni va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari	598
Usmonova Dilfuza Ilhomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati	614
Asamxodjaeva Shoir Shukurullaevna , katta o'qituvchi	
Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeva , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globalashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida)	661
Sayfulla Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	

Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari...	683
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	
Korxonalar moliyaviy tahlilining ahamiyati	714
Karimov Eminjon Gapardjonovich , doktorant	
Рекреация как основа духовно-культурного возрождения нации и социально-экономического развития страны	716
Алимова Гузал Алишеровна , Доктор философии (PhD) по экономическим наукам	
Развитие тепличного плодовоовощеводства и создание в отрасли цепочки добавленной стоимости Республики Узбекистан.....	722
Дурманов Акмал Шаймарданович , PhD, доцент кафедры	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning innovatsion usullari.....	734
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li , DSc, mustaqil izlanuvchi	
Роль виртуальных банков в развития экономики Узбекистане.....	738
Каримов Нарбой Ганиевич , доктор экономических наук; Ниязметов Мансур Рустамович	
Xotin-qizlarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashish imkoniyatlari	742
Xayitov Abdimannon Buxarovich , iqtisod fanlari nomzodi	
Maxsus iqtisodiy zonalar: mazmun-mohiyati, ulardagi investitsiya muhitini yaxshilash	748
Ja'sur Umirzoqov Artiqboy o'g'li , PhD, dotsent	
Современные тенденции формирования системы критериев рабочих мест в условиях экологизации экономики	754
Ходжаева Нодирахон Абдурашидовна , PhD, профессор	
Yangi O'zbekistonda xizmatlar sohasi – mamlakat taraqqiyotining drayveri	760
Yusupov Muxamadamin , kafedra dotsenti	
Oliy ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarning zarurati	767
Anvar Bazarbayevich Gafurov , PhD (i.f.f.d)	
Kichik sanoat zonalaridagi korxonalar raqobatbardoshligini oshirish.....	774
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	778
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Tibbiy sug'urtada innovatsiyalar va IT-texnologiyalarning qo'llanilishi	784
Xalikulova Gulzada Tadjimuratovna , PhD, kafedra dotsenti	
Improvement of Scientific Methodological Bases of Innovative Management of Higher Education Institutions.....	789
Gafurova Dilshoda , PhD	
Leveraging Public-Private Partnerships for Strategic Investment Financing.....	793
Yakubova Samira , PhD	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida banklarning o'rni.....	797
Adilova Zohida Ikromjonovna	
Turistik resurslarning salohiyatdan samarali foydalanishning nazariy asoslari	801
Alimardonova Zebuniso Mamarajabovna , mustaqil izlanuvchi	
Respublikamizda qimmatli qog'ozlar bozorini raqamlashtirishning o'ziga xos jihatlari.....	805
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Исследование алюминиевого порошка как строительный материал	809
Шарипова Мадина Конгратаевна , преподаватель	
Bank tizimi samaradorligini oshirishda chakana bank xizmatlarining o'rni.....	812
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich , PhD	
Lizing faoliyatini kreditlashda anderraytingdan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari	818
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Milliy moliya bozorini rivojlantirish xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar	824
Burxanov A. U. , i.f.d., professor, Muratov Amir Timur ug'li , talaba	
Iqtisodiyotda yashil innovatsiyalarni joriy etishni konseptual asoslari.....	829
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna , kafedra dotsenti	
Цифровизация страховых претензий является основным механизмом развития страховой отрасли.....	835
Узакова Камола Бехзодовна , ассистент кафедры	

O'zbekiston va MDH mamlakatlari soliq tizimining qiyosiy tahlili	839
Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchi	
Soliq ma'muriyatchiligi tizimida samarali soliq nazoratini tashkil etish masalalari	845
Poyonov Bobir Bekmurod o'g'li, Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchilar	
Banklarda aktivlar portfellarining zamonaviy holati	851
Murodova Mohigul Chori qizi , katta o'qituvchi	
Vaqtni boshqarish texnologiyasidan foydalangan holda talabalarining o'quv faoliyatida o'zini o'zi tashkil etishini rivojlantirish muammosini o'rganishning nazariy asoslari	855
Otajonova Maftuna Sultonmurodovna , tayanch doktorant	
Kredit-modul tizimida talabalarining mustaqil ishini rejalashtirish va tashkil qilish	859
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna , p. f. n.	
Erkin iqtisodiy hududlarga investitsiyalarni jalb etish innovatsion taraqqiyot omili sifatida	863
Sheraliyeva Saida Azatovna , katta o'qituvchi	
Paxta-to'qimachilik klasterlari mahsulotlari eksportini motivatsiyalash mexanizmi	868
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich , tayanch doktorant	
O'zbekiston Respublikasida soliq tavakkalchiligini boshqarishning hozirgi zamon muammolari	875
Abdusheerov Abdullo Baxtiyorovich , mustaqil izlanuvchi	
Modern Methods of Tax Control: Analysis, Problems and Solutions	879
Ergasheva Malikakhon , Independent researcher	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish mehnat bozorida bandlik darajasini oshirish omili sifatida	884
Amanov Otabek Amankulovich	
Tashqi savdo – statistik o'rganishning obyekti sifatida	888
Ergashev Mirjon Yorqin o'g'li , tayanch doktorant	
Nodavlat notijoat tashkilotlarida maqsadli tushumlarga doir ishchi schotlarni takomillashtirish	893
Ne'matov Oybek Ismatullayevich , PhD	
Kichik biznes subyektlarida marketing strategiyasini qo'llash va uni takomillashtirish	897
Saidaxmedova Nodira Iloxomova , DsC	
Библиометрический анализ области знаний налогового администрирования	902
Bokhodir Isroilov , Doctor of Economics, Boburshokh Ibragimov , PhD	
Soliq qarzini undirish amaliyoti va uni tartibini takomillashtirish tahlili	909
Raximova Shaxlo Rajapboyevna , mustaqil tadqiqotchi	
Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlashda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning ahamiyati	915
Xo'jaqulova Nigora Rustamovna , PhD	
Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning ta'sirini boshqarish	922
Maxmudov Anvarjon Maxmudovich , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda tijorat banklarining investitsion faoliyatining ekonometrik tahlili	930
Achilov Uyg'unjon Ulug'bekovich , dotsent	
Семья и ее роль в воспитании молодежи	935
Зайналов Жахонгир Расулович , профессор, Бердикулов Журабек , ассистент	
Don mahsulotlari korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarining boshqaruv hisobi, audit va tahlil qilishga oid tadqiqotlarga doir mulohazalar	938
Nosirov Ilhom Abbosovich , i.f.d., Abdilalimov Akmaljon Obidjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Повышение эффективности маркетинговой деятельности издательско-полиграфических компаний ..	943
Холмирзаева Феруза Абдуллаевна	
Совершенствование учета качества в предприятиях по хранению и переработке зерна	949
Холбеков Расул Олимович , доктор экономических наук, профессор	
Mamlakatimizda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning zamonaviy yo'nalishlari	956
Axmedova Nafisa Amriddin qizi	
Iste'molchilarga yo'naltirilgan marketing strategiyalarini takomillashtirish	962
Ruziyeva Shaxlo Raupovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda ichki auditni tashkil qilishning nazariy asoslari	968
Maxmudova Sharifa Elmurodovna , tayanch doktorant	
Tijorat banklari chakana xizmatlari va ularga ta'sir etuvsi omillar	972
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna , PhD	
Xalqaro lizing munosabatlarini rivojlantirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishda uning rolini oshirish	978
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Raqamli banklar faoliyatini tahlil qilish (Tinkoffbank misolida)	983
Nabiyeva Feruza Odilovna , tayanch doktorant, Parpiyeva Ra'no Abdurasulovna	
Пути организации инновационных процессов в Узбекистане	988
Насиров Дилшод Фархатович	
Цифровизация банков: риски и стратегии управления финансовыми активами в цифровой эпохе	992
Кодиров Бобур Абдулбори угли , магистр	

XALQARO LIZING MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISH VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHDA UNING ROLINI OSHIRISH

Latipova Shaxnoza Maxmudovna
SamSI dotsenti

Annotatsiya: Maqolada xalqaro lizingning mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirish sharoitida har bir mamlakat iqtisodiyotiga yangi aktivlarni jalb qilishning samarali usullaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Xalqaro lizing aynan ana shunday samarali usullardan biri sifatida xorijda ishlab chiqarilgan uskunalarni mamlakatga kiritishga imkon yaratadi. Maqolada xalqaro lizing bozori mamlakatlar kesimida tahlil qilingan bo'lib, uni rivojlantirish va mavjud muammolarni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: xalqaro lizing, eksport lizingi, import lizingi, tranzit lizing, lizing subyektlari, xalqaro lizing uyushmalari.

Abstract: The article reveals the content and features of international leasing. In the context of innovative economic development, it is important to use effective methods of attracting new assets to the economy of each country. International leasing, as one of such effective methods, allows the introduction of foreign-made equipment into the country. The article analyzes the international leasing market by country, and also provides scientific and practical proposals for its development and elimination of existing problems.

Key words: international leasing, export leasing, import leasing, transit leasing, lessors, international leasing associations.

Аннотация: В статье раскрыты содержание и особенности международного лизинга. В условиях инновационного развития экономики важно использовать эффективные методы привлечения новых активов в экономику каждой страны. Международный лизинг, как один из таких эффективных методов, позволяет внедрить в страну оборудование иностранного производства. В статье проанализирован международный рынок лизинга по странам, а также даны научно-практические предложения по его развитию и устранению существующих проблем.

Ключевые слова: международный лизинг, экспортный лизинг, импортный лизинг, транзитный лизинг, лизингодатели, международные лизинговые ассоциации.

KIRISH

Ko'plab mamlakatlar iqtisodiyotining real sektorida sifatli ishlab chiqarish aktivlariga ehtiyoj sezilsa, davlat ishlab chiqarish sektorini rivojlantirishdan manfaatdor bo'ladi. Iqtisodiyot tarmoqlarida xorijiy kapitalning shakllanishini ta'minlaydigan mexanizmlardan biri xalqaro lizing bo'lib, moliyaviy xizmatlarni amalga oshirishda uning ahamiyati katta. Bunda lizing innovatsion texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etishda moliyaviy vosita sifatida maydonga chiqadi. Innovatsion rivojlanishning dastlabki bosqichida lizing uning ishtirokchilari moliyaviy manfaatidan kelib chiqib, ishlab chiqaruvchi, lizing beruvchi va lizing oluvchilarning innovatsion faoliyatlarini samarali tashkil etish va jadallashtirishga katta ta'sir etmoqda.

Xalqaro moliya tizimida har bir davlat iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish maqsadida xalqaro lizingning taraqqiyotini qo'llab-quvvatlaydi. Biroq xalqaro bozorda raqobatning kuchayishi, milliy qonunchilik hamda soliqqa tortish metodikasidagi tafovutlar xalqaro lizingning rivojlanishi uchun muammolarni keltirib chiqarmoqda. Bu esa ushbu mavzuning dolzarbligini va mavjud muammolarni bartaraf etish uchun ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishni talab etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Xalqaro lizing munosabatlari lizingga beruvchi (lizing kompaniyasi) tomonidan moddiy qimmatliklarni turli muddatlarga xorijiy lizingga oluvchilarga lizingga berilishi tushuniladi. Lizingning ushbu turi tovarlar import-eksportini rag'batlantirish maqsadida qo'llaniladi. Xalqaro lizingning obyekti bo'lib lizingga oluvchi mamlakatiga eksport qilinadigan uskunalar hisoblanadi.

Xorijiy iqtisodchi olim Jaqueline Mills tomonidan Yevropada lizingning o'ziga xos xususiyatlari va xalqaro lizingning hisobi bilan bog'liq munosabatlar o'rganilgan. Asosiy e'tiborni Yevropa lizing uyushmasining ahamiyati, vazifalari, Yevropa lizing bozorining holati hamda xalqaro lizingning ijobiy va salbiy jihatlarini yoritishga qaratgan ^[1].

Uarda Roshi tomonidan xalqaro lizingning iqtisodiy mohiyati, uni amalga oshirishda xalqaro UNIDRUA konvensiyasining ahamiyati keng yoritib o'tilgan. Olim xalqaro lizingning xususiyatlarini uch tomon ishtirok etadigan moliyaviy lizing asosida yoritib, ular o'rtasida yuzaga keladigan munosabatlarni tartibga solishda Konvensiya asosiy huquqiy hujjat ekanligini, unga tayangan holda mamlakatlar o'z faoliyatida milliy lizing munosabatlarini tartibga soluvchi qonunchilikni yaratishlari uchun asos sifatida foydalanishlari taklif etilgan ^[2].

Rus tadqiqotchisi V. V. Vesina o'zining ilmiy tadqiqotlarida RFda xalqaro lizingni milliy iqtisodiyot tarmoqlariga xorijiy kapitalni kiritishning bir mexanizmi sifatida yondashgan, xalqaro lizing asosida xorijiy uskunalarni mamlakatga kiritishdagi bojxona munosabatlari, RFda xalqaro lizingni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning asosiy yo'nalishlari o'z aksini topgan. Fikrimizcha, xalqaro lizingga nisbatan bunday ta'rif bir tomonlama yondashuvga ega bo'lib, faqatgina lizing oluvchi nuqtayi nazaridan yoritilgan ^[3].

Yana bir rus olimi P. A. Kostyakov tomonidan xalqaro lizingning nazariy-amaliy ahamiyati tadqiq qilingan bo'lib, u asosiy e'tiborni RFda xalqaro lizing munosabatlarini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy hujjatlarning tahlili, xalqaro lizingni ma'lum bir belgilariga ko'ra tasniflash, xalqaro lizingning xalqaro bozordagi moliyalashtirish va investitsiyalash vositalaridan biri ekanligiga qaratgan. Bundan tashqari, xalqaro lizing operatsiyalariga valyuta risklarining salbiy ta'sirini kamaytirish bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqilgan ^[4].

Antikov Z. X. Boshchiligidan olib borilgan tadqiqot ishida xalqaro lizing munosabatlarining asosiy xususiyatlari sifatida lizing obyektlarining xorijiy lizing beruvchidan turli muddatlarga lizingga olinishi hamda lizing shartnomasi subyektlarining mamlakat norezidentlari ekanligi keltirib o'tgan ^[5]. Shundan kelib chiqib, xalqaro lizing uch yo'nalishda amalga oshirilishini ko'rsatib o'tgan, ya'ni:

- **Eksport lizingi.** Bunda lizingga oluvchi tomon xorijiy ishtirokchi bo'ladi va lizing obyekti eksport shartnomasi asosida mamlakatdan olib chiqiladi;
- **Import lizingi.** Bunda lizingga beruvchi tomon xorijiy ishtirokchi bo'ladi va lizing obyekti lizingga oluvchi mamlakatiga import shartnomasi asosida yetkazib beriladi;
- **Tranzit lizing.** Xalqaro lizingning ushbu turida shartnoma ishtirokchilari turli mamlakatlarda joylashgan bo'ladi.

Mahalliy olimlarimizdan D. I. Ruziyeva tomonidan xalqaro lizingni amalga oshirishda mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha fikrlar o'rganilgan. Respublikamizda milliy valyutaning devalvatsiya bo'lishining davom etayotganligi natijasida xorijiy valyutalarda berilayotgan xalqaro lizing kreditlarini qaytarishda muammolarning yuzaga kelayotganligi, tijorat banklari resurslarining umumiy hajmida uzoq muddatli depozitlarning kichik salmoqqa ega ekanligi ham xalqaro lizing kreditlari hajmini oshirishga to'sqinlik qilayotganligi iqtisodchi tomonidan asosiy muammolar sifatida tadqiq qilingan ^[6].

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib ta'kidlash mumkinki, aksariyat iqtisodchilar xalqaro lizingni o'rganishar ekan, kapital migratsiyasining sabablari eksport va import lizing operatsiyalarining sabablari bilan o'xshashligi tufayli xalqaro lizingni kapitalni eksport-import qilishning bir shakli sifatida ta'kidlashgan. Fikrimizcha, xalqaro lizingga oid quyidagi fikrlar o'rinni hisoblanadi:

- korxonalar yuqori texnologiyali qimmatbaho uskunani xarid qilish imkoniyatiga ega bo'lmagan bir sharoitda xalqaro lizing mahsulotni sotishning muhim manbayi;
- aktivlarni sotib olishda import (eksport) bo'yicha cheklovlarning mavjudligi yoki aktivlarning harakatiga nisbatan har qanday cheklovlarning mavjudligi sharoitida xalqaro lizing aktivlarni qo'lga kiritishning eng samarali usullaridan biri;
- xorijiy kapital harakatiga cheklovlar mavjud bo'lgan sharoitda xalqaro lizing moliyalashtirish usullari diapazonini kengaytirish imkoniyati hisoblanadi.

TAHLIL VA NATIJADAR

Aytish joizki, XX asrning 50-yillarida tadbirkor Genri Shonfeld "Amerika Lizing kompaniyasi" (ALK) deb nomlangan kompaniyani tashkil etishi va uni bugungi kunda AQShdagi ko'plab mutaxassislar mamlakatda birinchi ixtisoslashgan kompaniya deb tan olinishi o'tgan davr mobaynida lizingni ulkan tarmoqqa aylanishi uchun

imkoniyat yaratib berdi. Uning faqat 2000-yillarning boshlaridagi mablag' aylanmasi 242,0 mlrd. AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa-da, asosiy vositalarga investitsiya kiritish umumiy hajmi 780,0 mlrd. AQSh dollariga teng bo'lgan. Shuningdek, AQShdagi uskunalar komplektlarining 30 foizi atrofida gis korxonalar tomonidan lizing operatsiyalari orqali amalga oshirilgan.

Hozirgi sharoitda aksariyat rivojlangan mamlakatlar, xususan, AQShda lizing beruvchilar uchta asosiy guruhga bo'linadilar: mustaqil lizing kompaniyalari, banklar (ular huzuridagi lizing kompaniyalari) va ixtisoslashgan (bog'liq) kompaniyalar (uskunani ishlab chiqaruvchilari huzuridagi kompaniyalar). Mustaqil lizing kompaniyalariga lizing tarmog'idagi mablag' aylanishining taxminan yarmi, ya'ni 50-52 foizi, banklarga 27 foizi va bog'liq kompaniyalarga 19 foizi, bozorning boshqa ishtirokchilariga esa 2 foizi to'g'ri kelmoqda [7].

Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishning dastlabki bosqichida lizing eng daromadli moliya vositalaridan biri bo'lib qolmoqda. Lizingning tez rivojlanib borishi sabablaridan biri sifatida soliq imtiyozlari, ya'ni innovatsion investitsiyalar qiymatining 10 foizi soliq to'lov summasidan chiqarib tashlanishi sabab bo'lmoqda. Bunday tajribani mamlakatimizda ham qo'llash lizing operatsiyalarining rivojiga, korxonalar asosiy kapitalining yangilashiga olib kelishi mumkin.

Hozirda mavjud lizing kompaniyalarining asosiy qismi yirik texnologiya ishlab chiqaruvchilar tomonidan, qolganlari esa yirik tijorat banklari tomonidan tashkil etilgan. Diqqatga molik bo'lgan tomoni shundaki, AQSh qonunchiligiga muvofiq, tijorat banklariga ayrim moliyaviy operatsiyalar turlarini amalga oshirish ta'qiqlanganligi sababli bevosita banklar tomonidan lizing xizmatlari ko'rsatilmaydi. Lizing kompaniyalari banklardan alohida-lashgan. Bundan tashqari, AQShning yirik sug'urta kompaniyalari ham lizing operatsiyalarini amalga oshiradilar. AQSh soliq qonunchiligidan kelib chiqib, xususiy shaxslar ham o'z daromadlariga asbob-uskunani sotib olish hamda uni lizingga berish huquqiga egadirlar. Bunday tajribani o'rganish va uni qonunlarimizni takomillashtirishda ulardan foydalanish qo'l keladi deb o'ylaymiz.

Jahon iqtisodiyotida pandemiya natijasida pasayishlar yuz berishiga qaramay, Yevropa lizing kompaniyalari tomonidan lizing orqali katta miqdorda mablag' investitsiya qilinishiga erishilmoqda. Har yili Yevropa lizing bozoridagi yangi investitsiyalarning 30 foizi yetakchi G'arb davlatlari zimmasiga to'g'ri keladi. Germaniya, Fransiya va Italiya davlatlarida ko'chmas mulk bo'yicha lizing operatsiyalarining hajmi jami Yevropa lizing bozorining 60 foizini tashkil etadi. Lizing xizmatlarining katta qismi mashinasozlik va xususiy xizmatlar tarmog'iga to'g'ri kelmoqda. Avstriyada mashinasozlik tarmog'ida lizingning ulushi 50 foizni, Italiyada 54 foizni tashkil etadi. Xususiy xizmatlar sohasida esa lizingning ulushi Buyuk Britaniyada 62 foizga, Germaniya va Norvegiyada esa 50 foizdan yuqori ko'rsatkichga yetgan. Yevropa lizing kompaniyalari Yevrolizing uyushmasiga birlashgan bo'lib, uyushma Yevropaning 25 mamlakatidagi lizing beruvchilar manfaatlariga xizmat qiladi. Bundan tashqari, Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi mamlakatlarida ham lizing kompaniyalari uyushmalarga birlashgan [8].

Xalqaro lizing bozoridagi eng yirik lizing kompaniyalari sifatida Enterprise Holdings Inc., Berkshire Hathaway Inc., McDonald's, Daimler AG, LeasePlan Corporation N. V., General Electric Company, United Rentals Inc., Koninklijke Ahold Delhaize N. V, Tokyo Century va Ford Motor kompaniyalari faoliyat yuritishmoqda.

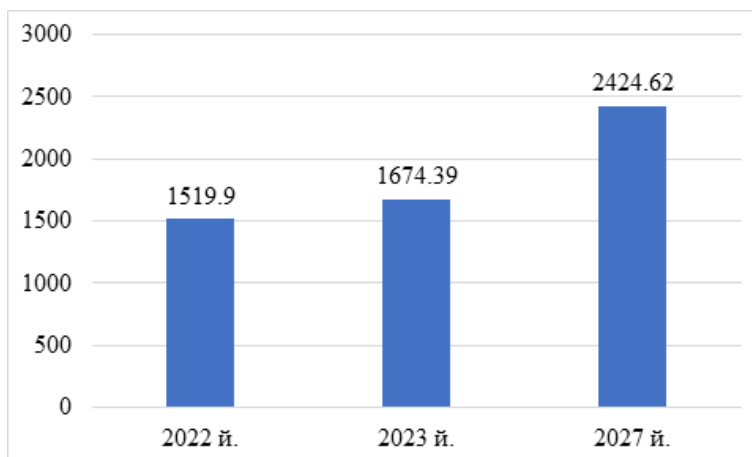
Jahon lizing bozorida garchi pandemiya davrida pasayish kuzatilgan bo'lsa-da, (2019-yilda 1362,38 mlrd. AQSh dollari, 2020-yilda esa 1338,19 mlrd. AQSh dollari), umumiy holatda 2005-2020-yillar davomida bozor hajmi 125 foizga oshgan [9]. Bozorda asosan uch qit'a Shimoliy Amerika, Yevropa va Osiyo mamlakatlari yetakchilik qilmoqda. So'nggi yillar davomida lizing bozorida o'sish asosan, Osiyo mamlakatlari hissasiga, aynan Xitoy, Tayvan va Janubiy Koreya zimmasiga to'g'ri kelmoqda (1-jadval). Xitoy bank assotsiatsiyasining hisobotiga ko'ra, 2021-yilda garchi pandemiya butun mamlakat iqtisodiyotiga o'zining ta'sirini ko'rsatgan bo'lsa-da, moliyaviy lizing sektori barqaror darajada o'sishga erishdi [10].

1-jadval: Hududlar kesimida xalqaro lizingning hajmi va o'sishi (2019-2020-yy.) [11]

№	Yillik hajmi (mlrd. AQSh dollari)	Yillik hajmi (mlrd. AQSh dollari)	2019-2020-yillarda o'sish (%)	2019-yilda xalqaro lizing bozoridagi ulushi (%)	2020-yilda xalqaro lizing bozoridagi ulushi (%)	2019-2020-yillarda bozor ulushining o'zgarishi
1	Shimoliy Amerika	475,4	-6,7	37,4	35,5	-1,9
2	Yevropa	414,4	-7,5	32,9	31,0	-1,9
3	Osiyo	402,1	13,0	26,1	30,0	3,9
4	Avstraliya	26,4	-3,4	2,0	2,0	0,0
5	Janubiy Amerika	16,3	10,5	1,0	1,1	0,1
6	Afrika	4,5	-39,9	0,6	0,3	-0,2
	Jami	1338,19				

Xalqaro lizing bozori 2022-yilda 1519,9 mlrd. AQSh dollaridan yillik 10,2 foiz o'sish darajasi asosida 2023-yilda 1674,39 mlrd. AQSh dollarini tashkil etdi. Dunyoda kuzatilayotgan nobarqaror siyosiy holat, iqtisodiy sanksiyalar turli mamlakatlarda xom ashyo narxining keskin o'sishiga, mahsulot yetkazib berish zanjirida esa uzilishlarga sabab bo'lmoqda. Bu esa tovar va xizmatlar inflyatsiyasini yuzaga keltirib, dunyo bozoriga o'z ta'sirini ko'rsatib kelmoqda. 2027-yilda xalqaro lizing bozori o'rtacha yillik 9,7 foiz o'sish darajasi asosida 2424,62 mlrd. AQSh dollarini tashkil etishi prognoz qilinmoqda (1-diagramma). 2022-yilda lizing bozorida eng faol hudud sifatida Osiyo-Tinch okeani mintaqasi qayd etgan bo'lsa, Shimoliy Amerika mintaqasi esa ikkinchi o'rinni egalladi.

1-diagramma: Xalqaro lizing bozori hajmi (mlrd. AQSh dollari) ^[12]

Lizing operatsiyalarini shakllantirishda Janubiy Koreya tajribasi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mamlakat qonunchiligiga asosan, asbob-uskunadan foydalanish muddati 5 yildan ortiq bo'lmasa, unda lizing shartnomasini muddatining 60 foizidan kam bo'lmasligi, asbob-uskunalarini sotib olish huquqini majburiy emasligi, qolaversa, hukumatning asosiy iqtisodiy vazifalaridan biri kichik va o'rta biznes sohasini qo'llab-quvvatlashdan iborat bo'lmoqda. Shuningdek, mamlakatda maxsus lizing kompaniyalariga jami lizing operatsiyalarining 35 foizidan kam bo'lmagan qismini kichik va o'rta biznes sohasiga yo'naltirish bo'yicha maxsus yo'riqnoma amal qiladi.

Mamlakatimizda esa lizing operatsiyalarini rivojlantirishda o'tgan yillar davomida muhim qadamlardan biri sifatida soliq va bojxona imtiyozlarini qonunchilikda belgilanishi bo'lib hisoblandi. Hozirda lizing investitsion faoliyatning dinamik tarzda rivojlanayotgan turi bo'lib hisoblanmoqda. Lizing operatsiyalarining yillik o'sish hajmi o'rtacha 20,0 foizni, xususan, 2022-yil yakunlari bo'yicha yangi lizing bitimlarining hajmi o'tgan yilning shu davri bilan solishtirganda 20,1% ga yoki 522,3 mlrd so'mga oshdi va 3 trln. 115 mlrd. so'mni tashkil qilganligini ko'rishimiz mumkin ^[13].

Har qanday mamlakatning rivojlanish darajasi va ulardagi korxonalarning samaradorligini oshirish zamirida innovatsiya va uni rivojlantirish yotadi. Innovatsion taraqqiyot mamlakatda ilmga tayansada, innovatsion g'oyalarni ro'yobga chiqarilishi zamirida lizing xizmatlari yotadi desak mubolag'a bo'lmaydi. Bunday sharoitda korxonalarga lizingni yo'naltirish bilan bog'liq moliyaviy quyilmalarni jalb etish, uning o'sishini ta'minlash hozirgi sharoitda modernizatsiya va yangilanish borasida belgilangan maqsadlarga erishishda eng muhim moliyaviy vosita bo'lib hisoblanadi.

Xalqaro lizingni amalga oshirishning yuqorida keltirilgan ijobiy jihatlari bilan bir qatorda, ma'lum bir kamchiliklari, uni amalga oshirishdagi muammolarini ham qayd etish lozim. Asosiy muammolardan biri sifatida xalqaro lizingni amalga oshirishda yuzaga keladigan quyidagi risklarni keltirib o'tishimiz lozim:

- qo'shimcha soliq to'lovlarining yuzaga kelishi bilan bog'liq risk;
- kredit riski;
- aniq loyihani amalga oshirish bilan bog'liq risk;
- siyosiy risklar;
- xom ashyo va materiallarni yetkazib berish bilan bog'liq risk;
- mahsulotni realizatsiya qilish bilan bog'liq risk;
- valyuta riski.

Fikrimizcha, ushbu risk turlarini bartaraf etish, ularning salbiy ta'sirini kamaytirish uchun risklarni xalqaro lizing shartnomasi ishtirokchilari o'rtasida taqsimlash, risklarni diversifikatsiyalash, lizing oluvchini limitlash-tirish, moliyaviy va valyuta risklarini sug'urtalash talab etiladi. Ushbu chora-tadbirlar orasida valyuta risklarini boshqarish muhim ahamiyatga ega. Xalqaro lizingda lizing beruvchi soliq asosida valyuta riskini to'liq o'z zim-

masiga olishi mumkin. Agarda soliq imtiyozlari lizing beruvchi tegishli bo'lgan mamlakat milliy valyutasida taqdim etilsa, u lizing to'lovlarini subsidiyalashga harakat qiladi. Shu sababli lizing beruvchi har doim xalqaro lizing to'lovlari uchun tegishli bo'lgan mamlakat milliy valyutasida amalga oshirilishiga harakat qiladi. Odatda, lizing oluvchi tushumni o'zining milliy valyutasida olganligi sababli valyuta riskidan sug'urtalanishga harakat qiladi va shuning uchun yuqoridagi talab lizing oluvchiga ijobiy ta'sir ko'rsatmaydi. Shu sababli xalqaro lizing shartnomasida ana shunday nosuvoflikni bartaraf etish bo'yicha aniq chora-tadbirlar ko'rsatib o'tilishi shart.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, lizing xizmatlarining mamlakat iqtisodiy taraqqiyotidagi o'rnini bilmaslik moliyaviy munosabatlarning rivojlantirilishiga to'siq bo'lishi mumkin. Ko'pchilik olimlar lizingni innovatsiyaga yaqin kategoriya sifatida ko'rishmasada, amalda lizingsiz yangi texnologiyalarni joriy etish va harakatini ta'minlash samarasiz bo'ladi.

Umuman olganda, xalqaro lizing ancha keng tushuniladigan termin bo'lib, u innovatsiyalardan amalda foydalanishni jadallashtirishga xizmat qiluvchi moliyaviy vositadir. Xalqaro lizing yangi texnologiyalarni bozorda muvaffaqiyat keltirishini ta'minlaydigan, texnikalarni ishga tushirishga ko'mak beruvchidir.

Xalqaro lizing operatsiyalarini rivojlantirish maqsadida, avvalo, quyidagilarga rioya etish lozim:

- xalqaro lizing munosabatlari bo'yicha sud ishlari samaradorligini oshirish, tomonlar o'rtasidagi munosabatlarda noaniqliklarning oldini olish, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan risklarni pasaytirish uchun me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish;
- yirik hajmdagi investitsion loyihalarni amalga oshirish uchun lizing kompaniyalari ixtiyorida katta hajmdagi mablag'ni akkumulyatsiyalash;
- xalqaro lizing asosida uskunani oluvchi (lizing oluvchi) majburiyatlarining bajarilishini kafolatlashi;
- har bir mamlakatning milliy rejimlari asosida amalga oshiriladigan buxgalteriya hisoboti va soliqqa tortish bo'yicha qonunchilikdagi tafovutlarni imkon qadar bartaraf etish va h.k.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Mills, Jaqueline (2008): Leasing in Europe and the review of international lease accounting, Leasing – Wissenschaft & Praxis, ISSN 1611-4558, Forschungsinstitut für Leasing an der Universität zu Köln, Köln, Vol. 6, Iss. 2, pp. 39-62. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/60295/1/718544773.pdf>
2. Uarda Roshi. A Legal Analysis Of Financial Leasing And Its Unification By Unidroit // European International Virtual Congress of Researchers. –2016-1, p. 15-24. <https://www.idpublications.org/wp-content/uploads/2016/03/Full-Paper-A-Legal-Analysis-Of-Financial-Leasing-And-Its-Unification-By-Unidroit.pdf>
3. Весина В. В. Специфика организации международных лизинговых сделок в хозяйственной практике российских компаний // Торговая политика, № 2/6. 2016. –С. 84-93.
4. П. А. Костяков. Международный лизинг как форма иностранных инвестиций в экономику РФ. Автореферат дисс. на соиск. уч. степ. к.э.н., Москва, –2009.
5. Антиков З. Х., Головенко А. Д. Международный лизинг – современное состояние и проблемы развития // Вопросы студенческой науки. Выпуск №9 (61), сентябрь 2021. –С. 56-63.
6. Ruziyeva D. I. Kichik biznesni xalqaro kreditlar hisobidan investitsiyalash // Iqtisod va moliya. – №6, 2013. –39-40 b.
7. Афанасьева, Н. Д. Развитие лизинга в зарубежных странах / Н. Д. Афанасьева. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2020. – № 23 (313). –С. 356-360. –URL: <https://moluch.ru/archive/313/71124/> (дата обращения: 01.11.2023).
8. <https://idfrk.kz/ru/investors/analytics/>
9. David Hamilton. The Global Leasing Report 2022. CEO, Solifi. <https://www.solifi.com/ebooks/global-leasing-report-2022/>
10. https://en.ndrc.gov.cn/netcoo/achiyevements/202210/t20221027_1340873.html (murojaat qilingan sana 17.03.2023)
11. David Hamilton. The Global Leasing Report 2022. CEO, Solifi. <https://www.solifi.com/ebooks/global-leasing-report-2022/>
12. https://www.reportlinker.com/p06229737/Leasing-Global-Market-Report.html?utm_source=GNW
13. https://www.reportlinker.com/p06229737/Leasing-Global-Market-Report.html?utm_source=GNW

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.